

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Józefa Świdra twórczość o tematyce religijnej w kontekście twórczości kompozytorów śląskich

Author: Anna Kochańska

Citation style: Kochańska Anna. (2008). Józefa Świdra twórczość o tematyce religijnej w kontekście twórczości kompozytorów śląskich. "Muzyka Religijna - Między Epokami i Kulturami" (T. 1 (2008), s. 184-189).

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Anna Kochańska

Józefa Świdra twórczość o tematyce religijnej w kontekście twórczości kompozytorów śląskich

W twórczości kompozytorów śląskich znajduje się sporo godnych uwagi dzieł inspirowanych tematem religijnym. Są to kompozycje głęboko religijne również w samej swej istocie, utwory wyrażające – poprzez skrupulatnie dobrany tekst i symbolikę relacji słowno-muzycznych – jądro przesłania ewangelicznego. Dokonując systematyki utworów kompozytorów śląskich, wzięłam pod uwagę dzieła wokalnoinstrumentalne powstałe w latach 1970–2000. W swych dziełach twórcy najczęściej wykorzystują teksty biblijne w wersji łacińskiej (E. Knapik – *Psalms*, H.M. Górecki – *Beatus vir*, *O Domina nostra*, W. Kilar – *Exodus*, A. Dziadek – *Magnificat*), polskiej (J.W. Hawel – *Psalmy nieszporne*), łacińskie teksty mszalne (E. Bogusławski – *Requiem*), łacińskie hymny (A. Dziadek – *Salve Regina*, *Te Deum*) oraz sekwencje (*Stabat Mater* – G. Krzanowska, A. Dziadek, E. Bogusławski). W tym miejscu należy również wspomnieć o utworze inspirowanym polską pieśnią nabożną (W. Kilar – *Bogurodzica*), jak również dziele do tekstu polskiej poezji religijnej (H.M. Górecki – *Dwie pieśni sakralne*). Z przeprowadzonej systematyki wynika, iż zdecydowaną większość stanowią utwory z tekstem łacińskim, w których przeważa tematyka biblijna i liturgiczna.

W dalszej części referatu chciałabym skoncentrować się na twórczości religijnej Józefa Świdra.

Spośród obszernego dorobku Józefa Świdra znaczną część stanowią utwory o tematyce religijnej, tworzone przez wiele lat jego działalności kompozytorskiej. Na podstawie zastosowanego przeze mnie podziału religijnych

utworów wokalnych Świdra¹ wyodrębniłam następujące grupy kompozycji wokально-instrumentalnych, różniących się w zakresie treści, doboru tekstów i środków wykonawczych.

1. Utwory z łacińskim tekstem liturgicznym – do grupy tej zaliczamy cztery msze, różniące się liczbą części, jak również obsadą instrumentalną:
 - *Kleine Messe na chór mieszany z organami i canto ostinato* (Kyrie, Gloria, Sanctus, Agnus Dei);
 - *Missa simplex na chór mieszany z organami* (Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Benedictus, Agnus Dei)²;
 - *Missa angelica na chór mieszany, orkiestrę smyczkową, perkusję (lub z fortepianem)* (Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Benedictus, Agnus Dei, *Ite Missa est*)³;
 - *Missa festiva na chór mieszany, orkiestrę smyczkową i organy (lub na dwa fortepiany)* (Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Agnus Dei);
 - *Gloria na chór mieszany z fortepianem lub organami*;
 - *Gloria laus na sopran solo, chór mieszany i fortepian (lub organy)*;
 - *Te Deum na chór mieszany, solistów i orkiestrę*;
 - *Jubilate Deo na chór mieszany z organami*⁴;
 - *Laudate pueri na chór mieszany z fortepianem lub organami*;
 - *Alleluja na chór mieszany i fortepian (lub organy)*.
2. Utwory z łacińskim tekstem Nieliturgicznym:
 - *Gaude Mater na chór mieszany i zespół gitarowy*;
 - *Lauda na chór mieszany z fortepianem i bębniem*;
 - „*Missa in re*” na chór mieszany i orkiestrę smyczkową (Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Benedictus, Agnus Dei) – utwór inspirowany modlitwą poetycką.
3. Utwory w języku polskim z tekstem Nieliturgicznym:
 - *Czego chcesz od nas Panie na chór mieszany z fortepianem lub harfą*;
 - *Legnickie oratorium na chór mieszany, sopran solo i orkiestrę symfoniczną*;
 - *Hymn do św. Anny na chór dziecięcy i chór mieszany z towarzyszeniem fortepianu lub organów* (tekst staropolski, anonimowy);
 - *Matko Boska Ciemnowolica na chór żeński z organami do słów W. Woroszyłskiego*.

¹ A. Kochańska: *Pieśń religijna w twórczości Józefa Świdra z uwzględnieniem „Ewokacji na fortepian i orkiestrę smyczkową”*. W: *Pieśń religijna na Śląsku. Stan zachowania i funkcje w kulturze*. Red. K. Turek przy współudziale B. Miki. Katowice 2004, s. 91–100.

² *Missa simplex* istnieje w dwóch wersjach na chór mieszany i organy – I wersja powstała w 1953 roku, II wersja w 1993 roku.

³ *Missa angelica* istnieje również w wersji na chór żeński.

⁴ *Jubilate Deo* istnieje również w wersji na chór żeński z organami, a także w wersji czysto wokalne na chór mieszany.

4. Utwory w językach obcych (niemieckim) z tekstem Nieliturgicznym:
 - *Lobet den Herrn* istniejące w dwóch wersjach: na chór mieszany z organami oraz na chór żeński z organami;
 - *Wie Weihrauch steige mein Gebet* na chór mieszany z organami.

Ze sporządzonego podziału religijnych utworów wokально-instrumentalnych wnioskuję, iż największą ich część stanowią kompozycje z łacińskim tekstem liturgicznym. Łacina jest językiem najczęściej używanym przez twórców liturgicznej bądź paraliturgicznej muzyki religijnej. W utworach z tekstem łacińskim najsilniej przejawia się uniwersalistyczne podejście kompozytora do muzycznych tradycji Kościoła chrześcijańskiego.

Utwory Józefa Świdra komponowane do tekstów łacińskich, powstałe w różnych okresach jego twórczości, mimo całej odmienności wynikającej z rodzaju tekstów i ewolucji środków języka muzycznego, łączy jedna cecha wspólna, a mianowicie głębokie osadzenie w tradycji muzyki religijnej, wywodzącej się na przykład z muzyki gregoriańskiej, „zgodnie z którą śpiew stanowił bezobrazowe rozwinięcie słowa, nie podporządkowując mu się w sensie »dopowiadania« subiektywnie rozumianej treści”⁵. Więż z dawną muzyką religijną ujawnia się zwłaszcza w charakterze emocjonalnym utworów, w których nie brak wzniosłej powagi, a nawet patosu. Zachowanie więzi z tradycją nie zaprzecza oryginalności tej muzyki opartej na nowoczesnych założeniach języka dźwiękowego idealnie dostosowującego środki techniczne do przesłań duchowo-religijnych. Do twórczości Józefa Świdra można by odnieść słowa Zofii Helman, która charakteryzując muzykę religijną Romana Palestra, uwzględniła „semantyczną stronę tekstu w sposobie wokalne deklamacji” i podkreśliła jego walory emocjonalne: „[...] kompozytor różnicuje w ten sposób momenty modlitewnego skupienia i uroczystego, radosnego wysławiania Boga, momenty tragicznego napięcia i konsolacyjnego spokoju”⁶.

Badając twórczość Józefa Świdra, nie sposób nie dostrzec głębokiego wpływu wszechstronnych studiów muzycznych na jego warsztat kompozytorski. Z całą pewnością kompozycje wyrastają z ducha dźwiękowości tradycyjnych romantyczno-ekspresjonistycznych doświadczeń ukształtowanych tak, aby zafunkcjonowały one w sposób nowy, odmieniony refleksją twórcy doby nam współczesnej⁷.

„Jego postawę artystyczną określić można jako romantyzującą. Józef Świder jest skłonny do liryzmu zwłaszcza w pieśniach solowych i na chór

⁵ VI *Śląskie Dni Muzyki Współczesnej*. Państwowa Filharmonia Śląska. Katowice, 11–21 XI 1994. Program pod red. M. Dziadek. S. 31.

⁶ Z. Helman: *O muzyce religijnej Romana Palestra*. W: *Współczesna polska religijna kultura muzyczna*. [Materiały sympozjum zorganizowanego przez Instytut Muzykologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 16–17 lutego 1989]. Lublin 1992, s. 61.

⁷ H. Cierpiot: *Bez jubileuszu*. „Tak i nie” 1987, nr 20, s. 13.

a cappella, aczkolwiek nieobce mu są nastroje wybuchowego wręcz emocjonalizmu [...]. W twórczości chóralnej Józefa Świdra, bazującej w zasadzie na diatonice, znajdziemy wiele miejsc kantylenowych, polifonicznych, tworzących mocno dysonujące współbrzmienia⁸. Zacytowane słowa profesora Leona Markiewicza charakteryzującego twórczość wokalną Świdra z powodzeniem możemy również odnieść do wokalno-instrumentalnych kompozycji artysty. „Stojąc na gruncie romantyzującej tradycji – jak pisze Leon Markiewicz – wychodzi Świder ponad utrwalone na Śląsku stereotypy tonalno-harmoniczne w sferę skojarzeń leżących poza systemem dur-moll”⁹.

Na potwierdzenie wysuniętych hipotez spróbuję na podstawie religijnego utworu wokalno-instrumentalnego *Te Deum* zobrazować problematykę materiału dźwiękowego oraz relacji słowno-muzycznych w twórczości Józefa Świdra.

Pierwsza wersja utworu *Te Deum* powstała w 1998 roku z przeznaczeniem na chór mieszany, sopran solo i orkiestrę, natomiast druga wersja, pochodząca z 2000 roku, rozpisana została na chór mieszany, sopran solo i fortepian (lub organy). Możliwości dostępu do źródeł spowodowały, że podstawę mojej analizy stanowić będzie druga wersja tego utworu.

W *Te Deum* uwagę zwracają fragmenty, w których kompozytor wykorzystał tekst słowny. Zauważyć możemy tu równowagę pomiędzy wokalnymi partiami solowymi i chóralnymi. Rytmika i melodyka są proste. Rdzeń kompozycji stanowi melodia o wyraźnym pochodzeniu chorałowym. Struktury horyzontalne opierają się na pochodach sekundowych oscylujących w obrębie kwarty i kwinty. Komórka kwartowo-kwintowa jest podstawową jednostką kształtowania współbrzmień wertykalnych w partii instrumentalnej (fortepian lub organy). Nie są to jednak puste współbrzmienia kwartowo-kwintowe, ale każdorazowo barwione dwudźwiękami sekundowymi. Do innych współbrzmień harmoniczných zaliczyć możemy: zmniejszone akordy z septymą wielką lub noną, akordy zwiększone oraz akordy durowe, molowe niekiedy z dodanymi septymami. Naprzemiennność stosowania wymienionych współbrzmień harmoniczných nie tylko wpływa na urozmaicenie narracji muzycznej dzieła, ale przede wszystkim podkreśla oryginalny sposób opracowania formy religijnej.

W utworze tym partia instrumentalna nie jest tłem partii wokalnych, ale współzawodniczy z nimi. Zależność ta wynika ze znaczącej funkcji podstawy basowej partii fortepianu, stanowiącej bazę rozwoju linii melodycznej głosów wokalnych. Współzawodnictwo to szczególnie zauważalne jest

⁸ Cyt. za: J.M. Michałowski: *Józefa Świdra droga do opery*. W: „Wit Stwosze”. Program Państwowej Opery Śląskiej w Bytomiu 1974.

⁹ L. Markiewicz: *Śląskie tradycje regionalne i ich odbicie w twórczości kompozytorów środowiska katowickiego*. W: „Zeszyt Naukowy PWSM”. Nr 11. Katowice 1974, s. 9.

w punkcie kulminacyjnym utworu – septymy przesuwanych paralelnie akordów durowych i molowych w partii instrumentalnej stanowią tu zdwojenia dźwięków głównej linii melodycznej w głosach wokalnych. Poprzez dysonującą harmonikę kompozytor chciał podkreślić ważność i wzniosłość słów: „te aeternum Patrem omnis terra veneratur” („Ciebie wieczny Ojciec cała ziemia wielbi”).

Nieskomplikowana melodyka i rytmika, równowaga między partiami wokalnymi i partią instrumentalną, statyczność akordów, faktura chorałowa – to elementy jak najbardziej odpowiadające hymnicznej formie utworu. Wnioski analityczne potwierdzają, iż kompozytor zachowuje więź z tradycyjną formą muzyki religijnej, nie zapominając przy tym o własnych doświadczeniach kompozytorskich w zakresie środków harmonicznch.

W *Te Deum* melodia staje się wykładnikiem tekstu słownego, jego swoistym umuzyycznieniem, natomiast w partii instrumentalnej kompozytor dokonuje interpretacji zawartości wewnętrznej tekstu, tworząc muzyczny ekwiwalent stanów uczuciowych i nastrojów niesionych przez tekst.

Podejście Józefa Świdra do tematu religijnego, według Bohdana Pocięja, określić można jako romantyzujące, w nim „szuka się przede wszystkim emocjonalnego, bezpośrednio-uczuciowego wyrazu przeżycia...”¹⁰. Świder nie zasłania się formułami dawnych języków, ani też nie skrywa za kombinacjami emocjonalnie wytrawionych („ascetycznych”) struktur dźwiękowych nowego języka muzyki¹¹. Mowa jego muzyki religijnej jest zrozumiała dla każdego i zawsze pobudza struny religijnego wzruszenia. Jest w istocie najczystsza liryką religijną, urzeczywistnioną w przejrzystych symbolach sakralnych.

¹⁰ B. Pocięj: *Sacrum w polskiej muzyce współczesnej*. W: *Przemiany techniki dźwiękowej, stylu i estetyki w polskiej muzyce lat 70*. W: *Materiały XVII Ogólnopolskiej Konferencji Muzykologicznej*. Kraków 1986, s. 51.

¹¹ Ibidem.

Anna Kochańska

Religious works by Józef Świder in the context of Silesian composers' works of art

S u m m a r y

In the article the author systematicised religious works of art of the Silesian composers creating between 1970 and 2000, taking into account the criterion of the subject-matter and lyrics.

The main part of this paper was devoted to the works of art by Józef Świder. The author divided his religious vocalic and instrumental works and differentiated four groups of compositions, on the basis of the criterion of the text contents, choice of texts and performing figures. The division constituted works with the Latin liturgic text, works with the Latin non-liturgic text, works in Polish with the non-liturgic text, and works in foreign languages (in German) with the non-liturgic text. The conclusions deriving from the classification conducted concern the information on the most frequently-used genres of the religious works, and their inspirations most frequently-used by Świder.

The text consists of many useful quotations characterising religious works of this composer. Moreover, the article presents a short analysis of *Te Deum*, a vocalic-instrumental work selected from a wide scope of religious works by Świder. On the basis of the very work, the author of the article explained the theme of the sound material, and verbal-musical relations. Analytical conclusions proved that Świder preserved both connections to the traditional form of a religious music and his own composing experiences within the scope of harmonic figures.

Anna Kocharńska

Die Kirchenmusikstücke von Józef Świder im Zusammenhang mit den Werken der schlesischen Tonkünstlern

Z u s a m m e n f a s s u n g

Im vorliegenden Artikel hat die Verfasserin die in den Jahren 1970–2000 von den schlesischen Tonkünstlern geschaffenen Werke geordnet; sie hat dabei die Thematik und den Text in Rücksicht genommen.

Der Hauptteil des Artikels ist Józef Świdrs Werken gewidmet. Die Verfasserin hat seine geistlichen vokalinstrumentalen Werke hinsichtlich des Inhaltes, der Textauswahl und der Vortragsmittel in vier Gruppen eingeteilt: (I) Musikstücke mit einem lateinischen, liturgischen Text, (II) Musikstücke mit einem lateinischen, nicht liturgischen Text, (III) polnischsprachige Musikstücke mit einem nicht liturgischen Text, (IV) fremdsprachige (deutsche) Musikstücke mit einem nicht liturgischen Text. Solche Klassifizierung ließ sie, die von Świder am häufigsten gebrauchten Formen der Kirchenmusikstücke und deren Anregung erkennen.

Der Text beinhaltet viele wertvollen Zitate, die für Kirchenmusikstücke des Komponisten charakteristisch sind. Man findet hier auch eine kurze Analyse eines der zahlreichen Musikstückwerke von Józef Świder, *Te Deum*. An dem Beispiel hat die Verfasserin die Problematik des Musikstoffs und die Wechselbeziehungen zwischen Wort und Musik geklärt. Die von ihr gezogenen Schlüsse bestätigten, dass der Komponist mit traditioneller Form der Kirchenmusik nicht gebrochen hat und im Bereich der harmonischen Mittel aus eigenen Erfahrungen schöpfte.